

Nr 2

Utbildningsutskottets betänkande i anledning av propositionen 1972:1 i vad avser anslag för budgetåret 1972/73 till skolväsendet jämte motioner.

Skolväsendet

Vissa gemensamma frågor

1. **Vissa gemensamma frågor.** Kungl. Maj:t har i propositionen 1972:1 bilaga 10 under rubriken Vissa gemensamma frågor (s. 160—165 i utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden) behandlat vissa skolfrågor av allmän karaktär.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972: 347 av fröken Hörnlén m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar hemställa att Kungl. Maj:t vidtar sådana åtgärder att i tjänstgöringen för klassföreståndare på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan inryms en schemalagd veckotimme för elevvårdande verksamhet,

dels motionen 1972: 498 av herr Bohman m. fl. (m) i vad avser hemställa att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller att vad som i motionen 1972: 294 anförts angående skolenheternas storlek kommer till omedelbart beaktande vid det fortsatta planeringsarbetet,

dels motionen 1972: 693 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om en översyn av gällande principer för byggnad av skolor enligt de riktlinjer som angetts i motionen,

dels motionen 1972: 694 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställs

1. att riksdagen uttalar, att utbildningspolitiken skall främja föräldrars och andra laga målsmäns frihet att välja andra läroanstalter för sina barn än dem som upprätthålls av de offentliga myndigheterna men som motsvarar de krav för undervisning som har fastställts av myndigheterna,

2. att riksdagen hemställer om en utredning för att fastställa sådana regler för statsbidrag till driften av grund- och gymnasieskolor att statsbidraget görs oberoende av skolornas huvudmannaskap,

3. att därvid sådana regler skapas att kommuns skyldighet att bidra till skolväsendet utsträcks till att gälla alla skolor som uppfyller i motionen angivna krav på statsbidrag,

dels motionen 1972: 699 av herr Strömberg m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer

A. att statsbidragsbestämmelserna för driftbidrag till grundskolan ändras så att bidrag kan utgå för lärare som anlitas vid språkträning av invandrarbarn i svenska i förskolan,

B. att en översyn görs av gällande statsbidragsbestämmelser för undervisning av invandrarbarn i grundskolan,

C. att skolöverstyrelsen får i uppdrag att utveckla läromedel för undervisning av invandrarbarn,

D. att förslag framläggs till åtgärder i syfte att öka rekryteringen av invandrarungdom till den gymnasiala skolan,

E. att en översyn görs av gällande kursplaner vid all lärarutbildning för att i större utsträckning beakta invandrarnas problem,

F. att invandrarnas problem måtte beaktas vid utbildning av övrig skolpersonal, t. ex. skolsköterskor, kuratorer och psykologer,

G. att en prövning sker om behovet av ett särskilt institut för frågor rörande undervisning av invandrare,

dels motionen 1972: 1092 av fröken Eliasson (c) och fru Söder (c) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om en utvidgad försöksverksamhet för språkträning bland invandrarbarn,

dels motionen 1972: 1093 av fröken Eliasson (c) och herr Åsling (c) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär utredning av skolmiljöns betydelse med särskild hänsyn till skolenheternas storlek och utformning för elevernas studieresultat, sociala och personliga utveckling m. m. samt att därav föranledda förslag till normer för skolenheternas utformning och storlek snarast framläggs,

dels motionen 1972: 1103 av fru Hambræus m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att dispens ges för statsbidrag till nedläggningshotade skolor,

dels motionen 1972: 1105 av herrar Helén (fp) och Fälldin (c) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer att en brett upplagd försöksverksamhet med föräldrautbildning enligt i motionen anförda riktlinjer snarast igångsätts,

dels motionen 1972: 1111 av herr Johansson i Skärstad m. fl. (c, m) vari hemställs att riksdagen uttalar sig för att de synpunkter som anförts i motionen mera får göra sig gällande i undervisningen i skolan, skolans miljö, läromedel och lärarutbildning,

dels motionen 1972: 1148 av herr Oskarson m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder om åtgärder för inrättande av alternativ undervisning — skola där kristna föräldrar kan ge sina barn en religiös och moralisk uppfostran i enlighet med föräldrarnas egen övertygelse,

dels motionen 1972: 1166 av herrar Wennerfors (m) och Holmberg (m) i vad avser hemställan att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t

hemställer om en snar översyn av gällande planer för utbyggnad av skolor enligt de riktlinjer som angetts i motionen.

Utskottet. Skolväsendets omorganisation har inneburit krav på förändring av skolans arbetsformer. På begäran av riksdagen tillsattes i maj 1970 en utredning rörande skolans inre arbete (SIA). Utskottet har under föregående års riksdag avgett ett särskilt betänkande 1971: 30 i anledning av motioner angående skolans inre arbete m. m.

I ett antal motioner till årets riksdag tas frågan upp om *skolenheternas storlek*. I motionerna 1972: 498, 1972: 693 och 1972: 1166 hävdas bl. a. att en av orsakerna till att allt större skolanläggningar byggs är en överdriven tro på stordriftens fördelar inom utbildningsväsendet. Motionärerna anser att de skolsociala kostnaderna i det längre tidsperspektivet betydligt kommer att överstiga de kortsiktiga vinster som kan ha gjorts vid byggandet av de stora skolanläggningarna. Innan skolstorleksproblemet utretts bör enligt motionärerna statsbidrag inte ges till byggande av alltför stora skolor. Även i motionen 1972: 1093 framhålls värdet av mindre skolanläggningar. I denna görs gällande att det i större skolor lätt uppstår en anonymitetskänsla, som kan leda till passivitet, aggressivitet eller skolleda bland eleverna. Vidare åberopas undersökningar enligt vilka elever i mindre skolor skulle känna ett större ansvar för aktiviteterna i skolan och få en snabbare personlighetsutveckling än elever i större skolor. I den sistnämnda motionen föreslås en utredning beträffande bl. a. normer för skolenheternas utformning och storlek.

Utskottet har inhämtat att skolöverstyrelsens anvisningar för skolanläggnings storlek i grundskolan, enligt vilka antalet elever vid högstadieskola ej avsevärt bör överstiga 600—700, torde komma att bli föremål för en allmän omarbetning.

Vid förslag till inrättande av ny gymnasieskolenhet har överstyrelsen under de senaste åren utgått från en minimiorganisation av ca 400 16-åringar i regionen, vilket medför 600—900 elever i en s. k. allmän skolenhet med de vanligast förekommande linjerna. Vad beträffar maximumantalet elever i en skolenhet med gymnasieskola finns i dag inget uttalande från överstyrelsen. Gymnasieskolan omfattar f. n. 22 linjer, varav 15 är uppdelade på sammanlagt 56 grenar. Det kan således redan därav konstateras, att om eleverna skall erbjudas en fullständig uppsättning grenar och varianter för alla 22 linjerna skulle regionen och eventuellt också skolenheten bli oerhört stor.

Frågan om en eller flera skolenheter i en kommun måste bedömas från fall till fall. Elevernas möjlighet till ett fritt val kan självfallet också nås, om gymnasieskolan i regionen är uppdelad på två eller flera mindre skolenheter. En sådan uppdelning torde också kunna bli ekonomiskt försvarbar, om linjer förs samman till en enhet på ett sådant sätt att

lokaler och utrustning kan utnyttjas rationellt. Departementschefen uttalade således i propositionen 1968: 140 att då flera gymnasieskolenheter finns i en kommun kan och måste ibland utbildningen vid de olika skolenheterna av resursskäl ha sin tyngdpunkt inom skilda områden.

Utskottet är medvetet om att det finns en oro bland allmänheten inför en utveckling mot stora skolanläggningar med många elever. Sådana anläggningar anses skapa mindre goda skolmiljöer. Elevantalet vid en skolenhet är självklart en av de faktorer som är av betydelse för skolmiljön. Enligt utskottets mening påverkar emellertid även andra faktorer än elevantalet skolmiljön. Det kan vara exempelvis skollokalernas och skolgårdarnas utformning, eventuell överbeläggning av förefintliga lokaler, andelen äldre och yngre elever inom skolenheten eller möjligheter till kommunikation mellan skolledning, lärare och elever. Det är nödvändigt att erhålla bättre kunskaper om de faktorer som skapar en god skolmiljö. Hithörande frågor utreds f. n. av SIA. Utskottet anser det angeläget att SIA bedriver detta utredningsarbete med största skyndsamt.

Utskottet har i det föregående försökt visa hur komplicerad frågan om skolenheternas storlek m. m. är. Med hänvisning till gjorda uttalanden och till det förhållandet att begärt utredningsarbete i ärendet redan pågår anser utskottet att ifrågavarande yrkanden i motionerna 1972: 498, 1972: 693, 1972: 1166 och 1972: 1093 inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motionen 1972: 1103 görs gällande att utvecklingen på skolplaneringsområdet under 1960-talet präglats av en stark *centralisering*. De små skolenheter som fortfarande finns kvar och som enligt motionärernas mening som regel utgör en god skolmiljö bör bevaras genom att bestämmelserna som reglerar skolplanering och undervisning görs mer flexibla.

Utskottet vill i ärendet erinra om följande. Kungl. Maj:t uppdrog den 26 mars 1971 åt skolöverstyrelsen att komma in med förslag till åtgärder för att upprätthålla undervisningen vid skolenheter av grundskolans högstadium i kommuner inom glesbygdsområden med vikande elevunderlag. Överstyrelsen har med skrivelse den 23 augusti 1971 överlämnat sitt utredningsmaterial och därjämte lagt fram flera förslag med syfte att minska de undervisningsorganisatoriska problemen vid de mindre högstadienheterna. Skrivelsen har remissbehandlats och bereds f. n. i utbildningsdepartementet.

Beträffande det gymnasiala stadiet uttalade departementschefen i propositionen 1968: 140 att den gymnasiala utbildningen utanför orter med treåriga linjer bör kunna bibehållas så länge det finns en tillfredsställande elevtillströmning och ett klart avnämningstresse för utbildningen. Kungl. Maj:t uppdrog den 30 juni 1971 åt skolöverstyrelsen att vid den

fortsatta planeringen av gymnasieskolan pröva vissa särskilda planeringsfrågor, nämligen frågan om utökning av antalet orter med treåriga gymnasieskollinjer, frågan huruvida gymnasieskolans linjer inom en och samma region kan fördelas på två skilda orter samt frågan om i vilka former de särskilda utbildningsanordningarna i glesbygd i fortsättningen bör organiseras.

Glesbygdsutredningen har nyligen avgett betänkandet Utbildning i glesbygder (Ds In 1972: 1). Utredningen uppfattar glesbygdernas problem inom utbildningsområdet främst som en fråga om i vilken utsträckning dessa bygder skall kunna möta de koncentrationstendenser inom grundskolan och gymnasieskolan som följer av att befolkningsunderlaget i många bygder successivt reduceras. Betänkandet skall nu närmast remissbehandlas.

Utskottet har noterat att det i glesbygdskommun pågår försök med långtgående integration mellan förskola och lågstadieskola. Härigenom skapas möjligheter att förhindra eller uppskjuta nedläggningar av vissa skolenheter. Denna försöksverksamhet är enligt utskottets mening intressant.

Med hänvisning till pågående utredningsarbete och till det beredningsarbete i ärendet som pågår inom berörda departement avstyrker utskottet bifall till motionen 1972: 1103.

I motionen 1972: 694 slås fast att samhället har ansvar för att all ungdom får utbildning och att denna utbildning anordnas enligt uppställda normer. Detta ansvar fullgörs genom att statsmakterna fastställer skollag, läroplaner och andra bestämmelser samt ser till att dessa efterlevs. Det är däremot enligt motionärerna inte självklart att ansvaret på utbildningens område också omfattar att stat eller kommun skall driva samtliga skolor och undervisningsanstalter. Denna uppgift bör kunna delegeras till *andra huvudmän* under förutsättning att dessa efterlever gällande bestämmelser och regler för undervisningsväsendet. Motionärerna finner att det i Sverige visserligen är formellt möjligt för envar som så önskar att starta och driva en enskild skola men att detta i realiteten ändå inte är möjligt. För att nuvarande formella rätt att välja skola även utanför det allmänna skolväsendet skall vara reell krävs enligt motionärerna att enskilda skolor ges ett ekonomiskt stöd från det allmännas sida som garanterar att de kan existera under sådana betingelser att elever och föräldrar, utan att ekonomiska omständigheter lägger hinder i vägen, kan träffa ett fritt val. I motionen föreslås därför att möjligheterna att ge de enskilda skolorna arbetsvillkor likartade dem som gäller för det allmänna skolväsendet snarast utreds.

Rätten att sända skolpliktiga barn till annan undervisning än den av det allmänna tillhandahållna samt rätten att få starta respektive driva enskilda skolor är fastslagna i skollagen (1962: 319) och är närmare

utvecklad där. Frågan huruvida och i vilken omfattning statsbidrag skall utgå till enskild skola prövas beträffande flertalet skolor av riksdagen. Så är fallet i fråga om privata grundskolor och sådana privatskolor som anordnar treårig- eller fyraårig linje av gymnasieskolan. Den fråga som motionärerna tar upp har emellertid mycket generell räckvidd. Utredningen som begärs i motionen avser möjlighet till en avsevärd utökning av andelen enskild undervisning i vårt skolväsende. Utskottet, som konstaterat att statsbidrag i viss utsträckning ges till enskild undervisning, anser sig inte böra förorda att den begärda utredningen kommer till stånd med hänsyn till de vittgående ekonomiska och organisatoriska konsekvenser som en vidgad möjlighet till enskild undervisning får för det svenska skolväsendet. Utskottet avstyrker därför yrkandena i motionen 1972: 694.

I motionen 1972: 1148 tas upp frågan om alternativ undervisning för barn från kristna hem. Utskottet erinrar om att motsvarande yrkande behandlades av riksdagen förra året (UbU 1971: 1) och då avslogs. Med erinran härom avstyrker utskottet det nu ifrågavarande motionsyrkandet.

Under föregående års riksdag behandlade utbildningsutskottet två motioner angående *invandrarnas situation m. m.* Utskottet avgav i dessa frågor betänkandet 1971: 28.

I motionerna 1972: 699 och 1972: 1092 föreslås — som en provisorisk lösning intill dess barnstugcutredningen avgett sina förslag — att kostnaderna för lärartimmar vid språkträning av invandrabarn i förskolan får täckas av statsbidraget till grundskolan med vidgad tillämpning av bestämmelserna om stödundervisning åt utländska barn i den obligatoriska skolan. Motionärerna hävdar att detta inte innebär någon kostnadsökning, eftersom utgifter för stödundervisning i grundskolan enligt deras mening bortfaller i motsvarande grad. Utskottet, som erinrar om att språkträning av invandrabarn redan försiggår på kommunalt initiativ i vissa kommuner inom ramen för den reguljära barnstugeverksamheten, hänvisar till sitt tidigare betänkande i ärendet och avstyrker bifall till motionen 1972: 699 såvitt nu är i fråga och till motionen 1972: 1092.

I motionen 1972: 699 hemställs därjämte att en översyn görs av gällande statsbidragsbestämmelser för undervisning av invandrabarn i grundskolan. Utskottet avstyrker bifall till motionen i denna del under hänvisning till sitt tidigare betänkande i ärendet.

Vidare föreslås i motionen 1972: 699 att skolöverstyrelsen får i uppdrag att utveckla läromedel för undervisning av invandrabarn. Utskottet får med anledning härav anföra följande. För nästa budgetår har departementschefen under anslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m. beräknat 50 000 kr. för anskaffande av läromedel för undervis-

ning i minoritetsspråk. Skolöverstyrelsen disponerar vidare innevarande budgetår under anslaget Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet 4 620 000 kr. till läromedelsutveckling. Enligt vad utskottet erfarit används dessa medel även för utveckling av läromedel för undervisning av invandrabarn. I årets statsverksproposition har därjämte under det sistnämnda anslaget beräknats särskilda medel till stöd för läromedelsproduktion för undervisningen av bl. a. vissa invandrarkategorier. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till den förevarande motionen såvitt nu är i fråga.

I motionen 1972: 699 finns ytterligare fyra yrkanden, nämligen att förslag framläggs till åtgärder i syfte att öka rekryteringen av invandring ungdom till den gymnasiala skolan, att en översyn görs av gällande kursplaner vid all lärarutbildning för att i större utsträckning beakta invandrarnas problem, att invandrarnas problem beaktas vid utbildning av övrig skolpersonal t. ex. skolsköterskor, kuratorer och psykologer samt att en prövning sker om behovet av ett särskilt institut för frågor rörande undervisning av invandrare. Utskottet, som i sitt betänkande 1971: 28 behandlat motsvarande yrkanden, anser det synnerligen angeläget att de olika frågorna om invandrarnas undervisning snarast får en fullgod lösning. Med hänvisning till vad som anförts i nämnda betänkande föreslår dock utskottet att de förevarande motionsyrkandena lämnas utan bifall.

I motionen 1972: 1105 krävs en effektivare *föräldrautbildning*. Det hävdas bl. a. att många föräldrar upplever osäkerhet och brist på kunskaper när de uppfostrar sina barn. Motionärerna yrkar en bredd upplagd försöksverksamhet, varvid det på ett antal orter inom förslagsvis barnstugeutredningens ram skall prövas dels ett sammanhängande program för föräldrautbildning anpassad efter barnens olika åldrar, dels föräldrautbildningens lokala organisation, dels olika metoder att nå samtliga föräldrar.

Kungl. Maj:t har den 12 februari 1971 överlämnat till skolöverstyrelsen för beaktande riksdagens skrivelse den 25 november 1970 vari anmälts beslut i anledning av motionerna I: 188 och II: 214 om försöksverksamhet med föräldrautbildning. Utskottet, som under föregående års riksdag i sitt betänkande 1971: 30 utförligt behandlade frågan om föräldrautbildningen, finner ej anledning för riksdagen att nu göra något ytterligare uttalande och avstyrker därför bifall till yrkandet i förevarande motion 1972: 1105.

Klassföreståndarfrågan tas upp i motionen 1972: 347. Motionärerna föreslår att i undervisningskyldigheten för klassföreståndare på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan skall inrymmas en schemalagd veckotimme för elevvårdande verksamhet och att denna timme i grundskolan skall kunna förläggas till tid för fritt valt arbete och i gymnasieskolan till tid för s. k. timme till förfogande.

Den aktualiserade frågan har två sidor, varav den ena är av arbets- tidskaraktär och den andra av organisatorisk art. Arbetstidsfrågor av- görs genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter och de orga- nistratoriska frågorna i vad gäller klassföreståndarskapet utreds f. n. av SIA. Enligt utskottets mening är det viktigt att klassföreståndaren ges tillfälle till en förebyggande elevvård. Med hänvisning till angivna för- hållanden hemställer emellertid utskottet att yrkandet i den förevarande motionen inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

I motionen 1972: 1111 ställs frågan hur skolan bäst skall utveckla sådana egenskaper hos eleverna att *demokrat*in förstärks.

Enligt läroplanens mål och riktlinjer skall skolan grundlägga och vi- dareutveckla sådana egenskaper hos eleverna som kan bära upp och för- stärka demokratins principer om tolerans, samverkan och likaberätti- gande mellan människorna. Genom tim- och kursplaner och genom anvisningar och kommentarer av mera allmänt eller speciellt slag bidrar myndigheterna till att hjälpa i skolan verksamma att göra dessa upp- ställda mål till realiteter. Med hänvisning härtill finner utskottet att den förevarande motionen 1972: 1111 inte påkallar någon riksdagens åtgärd.

Utskottet kommer i ett senare sammanhang att behandla ett antal motioner som rör praktisk och teoretisk utbildning i grundskolan och gymnasieskolan, läroplansfrågor m. m.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet
att riksdagen

1. avslår motionerna 1972: 693, 1972: 1093, 1972: 498 och 1972: 1166, sistnämnda två motioner såvitt nu är i fråga,
2. avslår motionen 1972: 1103,
3. avslår motionerna 1972: 694 och 1972: 1148,
4. avslår motionerna 1972: 1092 och 1972: 699, sistnämnda motion i vad avser hemställan under A,
5. avslår motionen 1972: 699 i vad avser hemställan under B— G,
6. avslår motionen 1972: 1105,
7. avslår motionen 1972: 347,
8. avslår motionen 1972: 1111.

Centrala och regionala myndigheter m. m.

2. **Länsskolnämnderna.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkt D 2, s. 178—180) och hemställer
att riksdagen till *Länsskolnämnderna* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 26 342 000 kr.

3. **Läroboksnämnden.** Kungl. Maj:t har (punkt D 3, s. 181) föreslagit riksdagen att till Läroboksnämnden för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 800 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972: 1134 av herrar Nilsson i Agnäs (m) och Åkerlind (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om en översyn av bestämmelserna om granskning av läromedlen i den obligatoriska skolan,

dels motionen 1972: 1168 av herr Westberg i Ljusdal m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen måtte ge Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts.

Utskottet. Från detta anslag ersätts utgifter för statens läroboksnämnd. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag till medelsanvisning för nästa budgetår.

Statens läroboksnämnd granskar f. n. endast läroböcker. Detta gäller även då en lärobok för sin användning förutsätter bruk av andra hjälpmedel, t. ex ljud- och bildband. Skolöverstyrelsen ägnar uppmärksamhet åt dylika beledsagande hjälpmedel, men det finns beträffande dem inga bestämmelser som innebär att de i likhet med läroböcker får användas endast om de är uppförda på en officiell förteckning.

Frågor om produktion och granskning av läroböcker och andra pedagogiska hjälpmedel har utretts av läromedelsutredningen, som nyligen avgav sitt slutbetänkande Samhällsinsatser på läromedelsområdet (SOU 1971: 91). Utredningen har enligt sina direktiv haft att beakta även behovet av insatser för t. ex. undervisningsfilm. De sakkunniga har ägnat frågor angående objektiviteten i läromedel stor uppmärksamhet. Betänkandet är f. n. föremål för remissbehandling.

I motionen 1972: 1134 hävdas att garantier måste lämnas för att läroböcker och andra läromedel som används inom undervisningsväsendet är objektiva och lämpliga från alla synpunkter. Med anledning av bl. a. de negativa omdömen som mött den av Stiftelsen Svenska Sexuallforskningsinstitutet producerade filmserien Att vara två anser motionärerna att hela frågan om granskning av läromedlen i den obligatoriska skolan bör prövas.

Även motionen 1972: 1168 behandlar frågor rörande sexualundervisningen. Det påtalas att nämnda filmserie förstärkt den oro som finns bland stora grupper föräldrar beträffande innehållet i undervisningen och formerna för presentation av lärostoffet. Motionärerna stryker under kravet på objektivitet, allsidighet och saklighet i undervisningen och framhåller vikten av att de etiska frågorna kommer till sin rätt. Respekten för minoritetens, t. ex. vissa invandrargrupper, värderingar måste också beaktas. Motionen utmynnar i krav på att särskild omsorg ägnas läromedelsgranskningen inom det i motionen berörda området.

Sexualundervisningens innehåll finns angivet i läroplanen för grundskolan (Lgr 69), i läroplanssupplement samt i skolöverstyrelsens Handledning i sexualundervisning. Ett exempel på tidsplan för grundskolans

sexualundervisning ges i överstyrelsens fortbildningsmaterial Sexual- och samlevnadsundervisning. För gymnasieskolan återfinns anvisningar i Aktuellt från skolöverstyrelsen 1965/66: 27 samt 1970/71: 8.

Allmänna anvisningar för bedömning och val av läromedel ges i Lgr 69. Beträffande läromedel som skolan överväger att skaffa för sexual- och samlevnadsundervisning har skolöverstyrelsen i skrivelse till samtliga läns skolnämnder och skolstyrelser i december 1971 givit vissa kompletterande anvisningar. Skrivelsen är som bilaga fogad till detta betänkande.

I skrivelsen har skolöverstyrelsen utifrån psykologiska och etiska synpunkter angivit de krav som enligt överstyrelsen bör ställas på läromedel i sexual- och samlevnadsfrågor för att gällande målsättning för undervisningen skall kunna förverkligas. Med utgångspunkt i de bedömningsgrunder som redovisas i skrivelsen har skolöverstyrelsen funnit att tre filmer i serien Att vara två ej är lämpliga för undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor i grundskolan och gymnasieskolan.

Som framgått av det föregående har läromedelsutredningen för en kort tid sedan presenterat förslag beträffande bl. a. granskning av läromedel avsedda för grundskolan och gymnasieskolan. Utskottet kan inte förorda att granskningsfrågan ånyo utreds. Yrkandet härom i motionen 1972: 1134 avstyrkes därför.

Vad som anförts i motionerna 1972: 1134 och 1972: 1168 beträffande den specifika frågan om val av läromedel och formerna för presentation av lärostoffet inom skolans sexualundervisning bör enligt utskottets mening inte föranleda något särskilt uttalande från riksdagens sida. Som utskottet ser det har skolöverstyrelsen i den tidigare nämnda skrivelsen givit anvisningar för den lokala bedömningen av läromedel i sexual- och samlevnadsundervisningen som är baserade på väl genomtänkta bedömningsgrunder och som klart visar den särskilda betydelse valet av läromedel måste tillmätas på detta område.

Sexualundervisningen och sexualupplysningens omfattning, innehåll och mål övervägs av utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU). Utskottet har vid sina ställningstaganden till de båda motionerna haft som en självklar utgångspunkt att innehållet i skolans sexualundervisning bedrivs i överensstämmelse med vad som angetts för olika skolstadier i läroplan och andra anvisningar intill dess beslut om eventuella förändringar i vederbörlig ordning fattats i anledning av USSU:s förslag.

Med återopande av det anförda hemställer utskottet att riksdagen

1. till *Läroboksnämnden* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 800 000 kr.,
2. avslår motionen 1972: 1134,
3. avslår motionen 1972: 1168.

4. Bidrag till vissa elevorganisationer. Bidrag till vissa föräldraorganisationer. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkterna D 4—D 5, s. 181—182) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Bidrag till vissa elevorganisationer* ett anslag av 320 000 kr.,
2. till *Bidrag till vissa föräldraorganisationer* ett anslag av 230 000 kr.

Pedagogiskt utvecklingsarbete

5. Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet. Kungl. Maj:t har (punkt D 6, s. 183—189) föreslagit riksdagen att till Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet för budgetåret 1972/73 anvisa ett reservationsanslag av 22 975 000 kr.

I motionen 1972: 1125 av herr Lindkvist m. fl. (s) hemställs att riksdagen uttalar att av anslaget för pedagogiskt utvecklingsarbete (22 975 000 kr.) ett belopp av 1 500 000 kr. beräknas för stöd åt produktion av läromedel dels för elever i specialundervisningen, dels för små elevgrupper inom annan undervisning.

Utskottet. Huvudsyftet med det pedagogiska utvecklingsarbetet är att i skola och utbildning introducera en förbättrad teknik för planering, genomförande och utvärdering av undervisningen. Utvecklingsarbetet bör ske i så nära kontakt som möjligt med skolans vardag och inriktas mot de problem som upplevs i konkreta undervisningssituationer.

Under år 1971 har skolöverstyrelsens nämnd för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet omorganiserats i enlighet med de riktlinjer som drogs upp i propositionen 1971: 38 (UbU 1971: 12, rskr 1971: 169). Den pedagogiska nämnden, som inrättades den 1 juli 1971, har till uppgift att som rådgivande organ bereda frågor om pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete, däri inbegripet utvärdering av utbildningsverksamheten. Nämnden består av ordförande och fem andra ledamöter. För varje ledamot finns en personlig suppleant. Genom beslut i plenum, som består av skolöverstyrelsens samtliga ledamöter, får överlämnas åt den pedagogiska nämnden att avgöra pleniärenden inom nämndens verksamhetsområde.

Anslaget till pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet är f. n. uppdelat på sex anslagsposter, nämligen forsknings- och utvecklingsarbete, läroplansutveckling m. m., läromedelsutveckling, utvecklingsarbete vid vissa skolor, övrigt pedagogiskt utvecklingsarbete samt bidrag till utgivande av pedagogiska publikationer. I sina förslag för budgetåret 1972/73 för departementschefen fram ett nytt ändamål, nämligen produktionsstöd till läromedel inom bristområden, och räknar med att för

sådant stöd skall disponeras 1 milj. kr. bl. a. för vissa behov inom yrkesutbildningen. I motion 1972: 1125 yrkas att det föreslagna beloppet till produktionsstöd skall ökas till 1 500 000 kr. inom ramen för oförändrat anslag om 22 975 000 kr., för att produktionen av läromedel för bl. a. elever inom specialundervisningen skall kunna främjas.

Utskottet, som kunnat konstatera att skolöverstyrelsen i sin anslagsframställning om produktionsstöd för vissa läromedel åsyftat inte bara yrkesutbildningssektorn utan även undervisningen av olika slag av handikappade, betraktar det som självklart att också specialundervisningens behov av läromedelsstöd tillgodoses när överstyrelsen fördelar ifrågasvarande belopp med beaktande av behoven inom olika delar av läromedelsområdet. Utskottet finner ej anledning att frångå den av departementschefen gjorda avvägningen i vad gäller medel till de olika ändamål som bekostas från anslaget. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet och hemställer

att riksdagen

1. avslår motionen 1972: 1125,

2. till *Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet* för budgetåret 1972/73 anvisar ett reservationsanslag av 22 975 000 kr.

Det obligatoriska skolväsendet m. m.

6. **Bidrag till driften av grundskolor m. m.** Kungl. Maj:t har (punkt D 7, s. 190—198) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela särskilda bestämmelser om statsbidrag för redovisningsåret 1970/71 till driftkostnader för grundskolan, högre kommunala skolor samt vissa privatskolor i enlighet med vad som förordats i statsrådsprotokollet,

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att fatta beslut om de fortsatta utbildningsinsatser för vuxna zigenare som kan anses erforderliga,

3. till Bidrag till driften av grundskolor m. m. för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 3 814 000 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972: 31 av herr Henmark m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar att ge Kungl. Maj:t till känna i motionen angivna förhållanden och hemställer att regeringen vidtar därav betingade åtgärder,

dels motionen 1972: 136 av herr Wikström m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar hemställa att Kungl. Maj:t utfärdar anvisningar som gör det möjligt för kommunerna att inom nuvarande kostnadsramar i stället för tillsynsläro- och skolbibliotekarietjänster inrätta befattningar som skolintendenter,

dels motionen 1972: 193 av herrar Nilsson i Agnäs (m) och Åkerlind

(m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning och förslag angående befrielse i vissa fall från grundskolans religionsundervisning,

dels motionen 1972: 245 av herr Stålhammar m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar föreslå Kungl. Maj:t att låta utarbeta sådana stadgebestämmelser, att de kommuner som vill använda de medel som f. n. avses för fritt valt arbete till andra aktiviteter eller arbetsformer än fritt valt arbete får möjlighet till detta,

dels motionen 1972: 516 av herr Åkerlind m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om åtgärder i syfte att göra etikundervisning till ett regelbundet inslag i lågstadieundervisningen,

dels motionen 1972: 703 av fru Sundberg m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om att undervisning av invandrarbarn i deras modersmål får ske på timmar, anslagna för fritt valt arbete,

dels motionen 1972: 704 av herr Werner i Malmö m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag syftande till frivillig konfessionell kristendomsundervisning i grundskolan,

dels motionen 1972: 1165 av fru Söder m. fl. (c) i vad avser hemställan att riksdagen för inrättande av särskilda tillvalsgrupper med tre elever för invandrarbarn i grundskolan anvisar ett belopp av 240 000 kr. utöver det av Kungl. Maj:t begärda anslaget till Bidrag till driften av grundskolor m. m.,

dels motionen 1972: 1171 av herr Wikström m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en översyn av bestämmelserna för klassers och grupper storlek i grundskolan i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet. Det obligatoriska skolväsendet beräknas läsåret 1972/73 omfatta sammanlagt ca 996 000 elever. Den nya läroplanen för grundskolan (Lgr 69) kommer att vara helt genomförd i samtliga årskurser fr. o. m. läsåret 1972/73.

Utvecklingen inom skolväsendet har lett till att läromedel erfordras i betydligt större utsträckning än tidigare. Uppgifter som avser läromedlen i skolan handhas i dag av bl. a. tillsynslärare och skolbibliotekarier. F. n. utgår statliga bidrag till uppdragstillägg till tillsynslärare samt till nedsättning av undervisningsskyldigheten för tillsynslärare och för sådan lärare som är skolbibliotekarie. I motionen 1972: 136 yrkas att det utfärdas anvisningar som gör det möjligt för kommunerna att inom nuvarande kostnadsramar i stället för tillsynslärary- och skolbibliotekarietjänster inrätta befattningar som skolintendent.

Tillsynslärare fullgör i dag dels skolledaruppgifter, dels uppgifter som avser läromedlen i skolan. Omfattningen av den ena och den andra

funktionen är f. n. ej helt klarlagd. Ett borttagande av den skolledarresurs som tillsynslärartjänst utgör kan få vissa organisatoriska konsekvenser på skolledarorganisationen i grundskolan. Skolöverstyrelsen har i anslagsframställningarna för budgetåren 1970/71—1972/73 föreslagit att tjänster som skolindendent skall inrättas i grundskolan, vilket ej biträtts av departementschefen. Såväl skolöverstyrelsen som kommunerna synes mycket starkt uppleva behovet av att dessa tjänster kommer till stånd. Utskottet vill därför göra det bestämda uttalandet att frågan om särskild läromedelspersonal i grundskolan bör lösas skyndsamt. Det ankommer på Kungl. Maj:t att vidta de åtgärder som erfordras härför. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda anfört.

Det s. k. fritt valda arbetet i grundskolan omfattar två veckotimmar i var och en av årskurserna 7—9. Antalet lärartimmar är dubbelt så stort som antalet elevtimmar. I motionen 1972: 245 hemställs att bestämmelserna för det fritt valda arbetet jämkas så att det blir möjligt för kommunerna att använda den ekonomiska resurs som är avsedd för i första hand denna verksamhet även till andra aktiviteter eller arbetsformer. Motionärerna anför att kostnaderna för fritt valt arbete torde uppgå till ca 90 milj. kr. årligen och ifrågasätter om resultatet av det fritt valda arbetet står i proportion till den kostnad som verksamheten för med sig. Som alternativ till det fritt valda arbetet i dess nuvarande form föreslås försöksverksamhet med maskinskrivning, klassföreläsning, klassföreläsning eller möjlighet att anställa fritidsledare, ungdomsledare, skolvårdinna eller annan tillsyns- och kurativ personal som kan tjänstgöra under hela skoldagen och leda elevernas verksamhet under raster och håltimmar.

Utskottet vill uttala att det är angeläget att skolöverstyrelsen uppmärksammat följer utvecklingen på detta område och till Kungl. Maj:t redovisar de synpunkter och förslag som kan föranledas därav. Utskottet är emellertid f. n. inte berett att förorda någon riksdagens åtgärd i frågan och avstyrker därför bifall till yrkandet i förevarande motion 1972: 245.

Enligt läroplanen för grundskolan får tiden för fritt valt arbete inte användas för kompletterande undervisning i övriga ämnen på timplanen. Enligt särskilda bestämmelser får frivillig undervisning i finska liksom undervisning i annat minoritetsspråk omfatta högst 2 veckotimmar i varje årskurs i utbyte mot andra i timplanen upptagna ämnen. Detta utbyte av timmar kan enligt vad som meddelas i läroplanens supplement vara förenat med schematekniska svårigheter på grundskolans högstadium. För att invandrarbarnens möjlighet att på högstadiet studera sitt hemlands språk och kultur skall underlättas föreslås nu i motionen 1972: 703 att undervisningen om högst 2 veckotimmar av invandrarbarn i deras modersmål får förläggas till timmar avsedda för fritt valt arbete. Utskottet anser att särskilda skäl föreligger för en sådan möjlighet med

hänsyn till bl. a. anförda schematekniska problem. Det ankommer på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga kompletterande bestämmelser. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till kännna vad utskottet sålunda anfört.

I motionen 1972: 1171 begärs en översyn av bestämmelserna för klassers och gruppers storlek i grundskolan. Utskottet erinrar om att Kungl. Maj:t genom beslut den 23 april 1971 medgett att ett antal kommuner utan hinder av vissa bestämmelser i skolstadgan får anordna försöksverksamhet i grundskolan med friare resursanvändning. Med hänvisning härtill och till att frågan om utnyttjande av skolans resurser utreds av SIA avstyrker utskottet bifall till förevarande motionsyrkande.

Skolöverstyrelsen har hemställt om bemyndigande att medge att tillvalsgrupp får bildas på grundskolans högstadium för lägst tre icke-svenskspråkiga elever, vilket kostnadsberäknas till 240 000 kr. Departementschefen har inte biträtt förslaget. I motionen 1972: 1165 föreslås att riksdagen anvisar nämnda belopp för ifrågavarande ändamål. Utskottet, som erinrar om vad utskottet uttalat om invandrarundervisning under punkten 1 Vissa gemensamma frågor, avstyrker bifall till ifrågavarande yrkande.

I motionen 1972: 31 framhålls att den kristna religionen utgör en viktig del av grundvalen för de etiska och sociala värderingar varpå vårt samhälle bygger. Motionärerna anser sig kunna konstatera att det i vissa läroböcker i religionskunskap och samhällskunskap finns en tendens till nedvärdering av bl. a. den kristna religionen. Enligt deras mening är detta en olycklig utveckling som skapar problem av olika slag eftersom vissa föräldrar av samvets skull vägrar sända sina barn till skolan och måste ordna egen alternativ undervisning.

Utskottet, som är medvetet om att den av motionärerna aktualiserade frågan för många kan utgöra ett problem, erinrar om vad utskottet under punkten 3 Läroboksnämnden anfört om läromedelsutredningens nyligen avgivna slutbetänkande Samhällsinsatser på läromedelsområdet.

Innehållet i grundskolans undervisning i religionskunskap och samhällskunskap finns angivet i läroplan och läroplanssupplement. Enligt utskottets mening är det självklart att innehållet i skolans läroböcker skall stå i god överensstämmelse med vad som angetts i läroplanen och övriga anvisningar. Med hänvisning till det anförda och till det beredningsarbete i läromedelsfrågor som förestår inom utbildningsdepartementet anser utskottet att vad som anförts i motionen 1972: 31 inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motionen 1972: 516 föreslås åtgärder för att främja regelbundet återkommande etikundervisning på grundskolans lägstadium. Utskottet konstaterar att etiska frågor som berör samlevnaden mellan människor redan enligt gällande läroplan för grundskolan skall behandlas på lägstadiet. Religiösa ämnen och samlevnadsfrågor utgör det ena av tre

huvudmoment inom ämnet religionskunskap på detta stadium. Centrala myndigheter kan inte i detalj reglera omfattningen av olika huvudmoment. Den närmare utformningen av undervisningen ankommer på läraren. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkandet i förevarande motion.

I motionen 1972: 704 hemställs om utredning och förslag syftande till frivillig konfessionell kristendomsundervisning i grundskolan. Förra årets riksdag hade att ta ställning till en motion med i stort sett samma innehåll som den nu ifrågavarande. Fjolårets motion, som behandlades i utbildningsutskottets betänkande 1971: 1, föranledde inte någon riksdagens åtgärd. Med erinran om vad utskottet under föregående års riksdag uttalade i frågan föreslår utskottet att yrkandet i motionen 1972: 704 lämnas utan bifall.

På grundval av bestämmelserna i 27 § skollagen kan elev som tillhör trossamfund som fått Konungens tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisning befrias från att delta i undervisningen i religionskunskap. I motionen 1972: 193 föreslås, med utgångspunkt i nämnda lagbestämmelse, en vidgad rätt till befrielse från deltagande i religionsundervisningen i grundskolan. Utskottet får med anledning härav anföra följande.

Enligt läroplanen för grundskolan skall undervisningen i ämnet religionskunskap utformas objektivt och allsidigt samt innefatta också undervisning om andra religioner än den kristna.

Statsutskottet, som i utlåtandet 1968: 179 hade att ta ställning till frågan huruvida skäl till befrielse från undervisningen i religionskunskap i grundskolan alltjämt förelåg, fann den av departementschefen i prop. 1968: 129 föreslagna möjligheten till befrielse lämpligt avvägd med hänsyn till att praktiska och psykologiska skäl talade för att man borde tillmötesgå de krav på befrielse som var att vänta från vissa elev- och föräldragrupper. Andra lagutskottet hade i sitt utlåtande 1968: 71 samma uppfattning. Enligt utbildningsutskottet finns det inte anledning att i fråga om befrielsemöjlighet gå längre än vad som tidigare befunnits lämpligt. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkandet i motionen 1972: 193.

Kungl. Maj:ts under förevarande anslagsrubrik redovisade förslag föranleder inte någon erinran från utskottets sida. Enligt vad utskottet erfarit har Kungl. Maj:t räknat upp de medel som avser stödundervisning åt icke-svenskspråkiga elever med 1,5 milj. kr. till 19,5 milj. kr. Vidare har oförändrade belopp upptagits för undervisning på grundskolenivå för vuxna, för lekskolekurser för finskspråkiga barn i Norrbottens län och för bidrag till kommuner med finskspråkiga barn för anskaffande och utvecklande av speciella hjälpmedel som krävs för att överbrygga språksvårigheter.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet
att riksdagen

1. bemyndigar Kungl. Maj:t att meddela särskilda bestämmelser om statsbidrag för redovisningsåret 1970/71 till driftkostnader för grundskolan, högre kommunala skolor samt vissa privat-skolor i enlighet med vad som förordats i statsrådsprotokollet,
2. bemyndigar Kungl. Maj:t att fatta beslut om de fortsatta utbildningsinsatser för vuxna zigenare som kan anses erforderderliga,
3. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1972: 1165 såvitt nu är i fråga till *Bidrag till driften av grundskolor m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 3 814 000 000 kr.,
4. som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av motionen 1972: 136,
5. avslår motionen 1972: 245,
6. som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av motionen 1972: 703,
7. avslår motionen 1972: 1171,
8. avslår motionen 1972: 31,
9. avslår motionen 1972: 516,
10. avslår motionen 1972: 704,
11. avslår motionen 1972: 193.

7. **Bidrag till svensk undervisning i utlandet m. m.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkt D 8, s. 198—200) och hemställer att riksdagen till *Bidrag till svensk undervisning i utlandet m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett reservationsanslag av 5 535 000 kr.

8. **Nomadskolor.** Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkt D 9, s. 200—201) och hemställer att riksdagen till *Nomadskolor* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 5 207 000 kr.

9. **Specialskolan m. m.: Utbildningskostnader.** Kungl. Maj:t har (punkt D 10, s. 201—207) föreslagit riksdagen att till Specialskolan m. m.: Utbildningskostnader för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 42 301 000 kr.

I motionen 1972: 1129 av herr Mattsson i Lane-Herrestad (c) hemställs att riksdagen

1. beslutar bevilja 63 000 kr. för en tjänst som reselärare för synskadade elever inom gymnasieskolan,
2. till Specialskolan m. m.: Utbildningskostnader för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 42 364 000 kr.

Utskottet. Den obligatoriska tioåriga grundskolan för barn som är syn-, hörsel- eller talskadade, benämnd specialskolan, är nu fullt genomförd. Från förevarande anslag bestrids kostnader för specialskolan jämte vissa angränsande ändamål.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse till Kungl. Maj:t i november 1970 lagt fram förslag till riktlinjer för planeringen av specialskolan m. m. Därvid förklarade skolöverstyrelsen att man haft goda erfarenheter av försök med såväl individuell integrering som gruppintegrering av hörsel- och synskadade barn i det reguljära skolväsendet. I statsrådsprotokollet uttalar departementschefen att han delar överstyrelsens uppfattning att dessa elever så långt möjligt bör sammanföras med andra barn inom skolan.

Tomtebodaskolan tog år 1950 de första initiativen till att integrera enstaka blinda elever i skolor för seende. Några år senare grundade skolan ett lånebibliotek, varifrån dessa elever kunde få blindskrift- och talböcker. År 1958 anslag styrelsen för skolan fondmedel till arvodering av en reselärare, som skulle besöka de integrerade eleverna och ge dem, deras skola och familj hjälp och stöd. Redan året därpå anslog riksdagen medel till reselärartjänsten och den 1 juli 1965 kunde en särskild avdelning, Rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel åt synskadade, upprättas vid skolan.

Sedan läsåret 1970/71 utgår från förevarande anslag medel till fyra tjänster som reselärare, knutna till hjälpmedelscentralen vid Tomtebodaskolan. Under innevarande läsår har därtill genom anslag ur Tomtebodaskolans fonder upphållits en extra reselärartjänst. Med nuvarande organisation kan enligt skolöverstyrelsen varje elev som har behov av reselärarservice få besök två gånger per termin. Överstyrelsen beräknar att sammanlagt 175 elever i vanliga skolor kommer att ha behov av denna service läsåret 1972/73, vilket innebär en ökning jämfört med innevarande år med 50 elever. För att den nuvarande besöksfrekvensen skall kunna bibehållas har överstyrelsen i sina petita begärt medel för ytterligare två tjänster som reselärare. Departementschefen har inte biträtt detta förslag.

I motionen 1972: 1129 framställs yrkande om medel för en tjänst som reselärare för synskadade elever i gymnasieskolan.

Utskottet har erfarit att de elever som f. n. får besök av reselärare fördelar sig med drygt 20 procent på var och en av skolformerna grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning, medan ungefär 30 procent av eleverna finns vid folkhögskolor.

Reselärarna fyller enligt utskottets uppfattning en mycket viktig funktion. Den service de ger utgör som utskottet ser det en av förutsättningarna för att integrering av synskadade elever i »vanliga» skolor skall kunna genomföras. Utskottet har fått bekräftat att fondmedel som nu utgår för arvodering av den tidigare nämnda extra reselärartjänsten

inte finns tillgängliga nästa budgetår. Mot den angivna bakgrunden föreslår utskottet att medel beräknas för ytterligare en tjänst som reselärare fr. o. m. budgetåret 1972/73. Verksamhetsområdet för tjänsten bör inte begränsas till att avse synskadade elever inom någon bestämd skolform.

Vad som i övrigt anförts och föreslagits under förevarande anslagspunkt har inte gett utskottet anledning till något särskilt uttalande.

Utskottet hemställer

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen 1972: 1129 till *Specialskolan m. m.: Utbildningskostnader* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 42 364 000 kr.

10. Specialskolan m. m.: Utrustning m. m. med flera anslag. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkterna D 11—D 13, s. 207—210) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Specialskolan m. m.: Utrustning m. m.* ett reservationsanslag av 2 118 000 kr.,
2. till *Specialskolan m. m.: Resor för elever jämte ledsagare* ett förslagsanslag av 1 510 000 kr.,
3. till *Bidrag till förskolverksamhet m. m. för vissa handikappade barn* ett förslagsanslag av 1 240 000 kr.

Gymnasiala skolor m. m.

11. Bidrag till driften av gymnasieskolor m. fl. anslag. Kungl. Maj:t har (punkterna D 14—D 16, s. 211—241) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om statsbidrag till Eastmaninstitutet,
2. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela särskilda bestämmelser om statsbidrag m. m. till den gymnasiala utbildningen för svårt rörelsehindrade och andra svårt handikappade,
3. till *Bidrag till driften av gymnasieskolor* för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 1 269 000 000 kr.,
4. till *Bidrag till driften av lantbrukets yrkesutbildning* för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 31 499 000 kr.,
5. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser om statsbidrag till skogsbrukets yrkesutbildning enligt vad som förordats i statsrådsprotokollet,
6. till *Bidrag till driften av skogsbrukets yrkesutbildning* för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 19 196 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972: 707 av herrar Åsling (c) och Stjernström (c) vari hemställs att riksdagen beslutar att en vidgad försöksverksamhet med ungdoms- och fritidsledarutbildning skall kunna ske vid den redan på-

började utbildningen i Östersund, bl. a. syftande till omläggning till 2-åriga specialkurser inom detta område,

dels motionen 1972: 1099 av fru Gradin m. fl. (s) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär åtgärder i syfte att öka examinationen av tandhygienister,

dels motionen 1972: 1165 av fru Söder m. fl. (c) i vad avser hemställa att riksdagen i enlighet med skolöverstyrelsens förslag för vidgad försöksverksamhet med undervisning i särskild invandrarklass i gymnasieskolan anvisar 360 000 kr. under anslaget Bidrag till driften av gymnasieskolor.

Utskottet. Gymnasieskolan omfattar f. n. 22 linjer samt specialkurser och högre specialkurser. Vidare finns musiklinje, som är försöksvis inrättad på några orter. Anslag som avser bidrag till driften av gymnasieskolan har för helhetens skull i detta betänkande sammanförts under en rubrik. Det totala antalet intagningsplatser i gymnasieskolans direkt grundskolanknutna del motsvarar drygt 90 procent av antalet 16-åringar. Andelen 16-åringar som går vidare till gymnasieskolan är ännu så länge lägre.

Eleverna bör under budgetåret 1972/73 fördelas mellan olika studievägar i enlighet med vad som anförts i statsrådsprotokollet. Skolöverstyrelsen bör dock om det visar sig nödvändigt kunna göra viss omfördelning av elevplatser mellan samtliga studievägar i gymnasieskolan inom ramen för det totala antalet elevplatser.

I motion 1972: 707 tas upp frågan om utbildning av ungdoms- och fritidsledare. Skolöverstyrelsen har i sin anslagsframställning föreslagit en vidgad försöksverksamhet med sådan utbildning under budgetåret 1972/73, vilket förslag ej biträtts av departementschefen. Motionärerna yrkar nu på att viss försöksverksamhet skall startas i Östersund i anslutning till annan utbildning på orten.

Enligt uppgift finns f. n. inom ramen för gymnasieskolan i Östersund dels ettårig specialkurs för utbildning av ungdomsledare, dels ettårig specialkurs för idrotts- och friluftsledare, dels tvåårig specialkurs för utbildning av fritidspedagoger. Vidare finns tvåårig s. k. kombinationsutbildning för idrotts- och fritidskonsulenter. Utskottet, som inte finner det möjligt att i nuvarande läge ta ställning till en utvidgad försöksverksamhet just i Östersund, erinrar om att U 68 inom kort avser lägga fram förslag om dimensioneringen av den högre utbildningen. Behovet av utbildning av ungdoms- och fritidsledare kommer därvid att tas upp i ett större sammanhang. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet bifall till yrkandet i den förevarande motionen 1972: 707.

I motionen 1972: 1099 förslås en ökad examination av tandhygienister. Bristen på tandhygienister är enligt motionärerna stor.

Frågan om tandhygienistutbildning har tidigare behandlats av stats-

utskottet i utlåtandena 1969: 188 och 1970: 135. Utbildning av tandhygienister anordnas f. n. enligt särskilt beslut av Kungl. Maj:t försöksvis i Malmö och Örebro. Enligt vad utskottet erfarit har skolöverstyrelsen den 26 maj 1970 tillstyrkt Stockholms läns landstings framställning till Kungl. Maj:t om inrättande av tandhygienistutbildning i Huddinge.

Utskottet har inhämtat från Svenska landstingsförbundet att behovet av tandhygienister f. n. är svårbedömt.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 5 mars 1971 till Kungl. Maj:t redovisat erfarenheterna av den försöksvisa utbildningsverksamheten. Överstyrelsen anser att utbildningen av tandhygienister bör bygga på genomgången tandsköterskeutbildning och viss yrkeserfarenhet som tandsköterska. Vidare anför överstyrelsen att om det bedöms nödvändigt att öka kapaciteten ytterligare bör utbildningen förläggas till nya utbildningsorter. Skolöverstyrelsen har uppfattningen att förutsättningar härför finns och avser att noggrant följa utvecklingen på området. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet bifall till yrkandet i motionen 1972: 1099.

I motionen 1972: 1165 hemställs att riksdagen anvisar 360 000 kr. för vidgad försöksverksamhet med särskild invandrarklass på tvåårig social linje i gymnasieskolan. Enligt statsrådsprotokollet bör Kungl. Maj:t även fortsättningsvis besluta om inrättande av nya sådana klasser. Utskottet, som hänvisar till detta uttalande, utgår från att frågan om ytterligare invandrarklasser kommer att prövas i vanlig ordning av Kungl. Maj:t när framställning om inrättande av sådan klass föreligger och avstyrker därför bifall till ifrågavarande yrkande.

Den i statsrådsprotokollet upptagna frågan om den framtida gymnasienspektörsorganisationen avser utskottet att behandla i ett senare sammanhang samtidigt med motionen 1972: 695.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet att riksdagen

1. bemyndigar Kungl. Maj:t att besluta om statsbidrag till Eastmaninstitutet,
2. bemyndigar Kungl. Maj:t att meddela särskilda bestämmelser om statsbidrag till den gymnasiala utbildningen för svårt rörelsehindrade och andra svårt handikappade,
3. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1972: 1165 såvitt nu är i fråga till *Bidrag till driften av gymnasieskolor* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 1 269 000 000 kr.,
4. avslår motionen 1972: 707,
5. avslår motionen 1972: 1099,
6. till *Bidrag till driften av lantbrukets yrkesutbildning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 31 499 000 kr.,
7. bemyndigar Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser om stats-

bidrag till skogsbrukets yrkesutbildning enligt vad som förordats i statsrådsprotokollet,

8. till *Bidrag till driften av skogsbrukets yrkesutbildning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 19 196 000 kr.

12. Statliga realskolor. Bidrag till driften av högre kommunala skolor.

Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkterna D 17—D 18, s. 241—243) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Statliga realskolor* ett förslagsanslag av 1 390 000 kr.,
2. till *Bidrag till driften av högre kommunala skolor* ett förslagsanslag av 600 000 kr.

13. **Bidrag till driften av riksinternatskolor.** Kungl. Maj:t har (punkt D 19, s. 243—245) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta erforderliga övergångsåtgärder i samband med avvecklingen av Viggbyholmsskolan som riksinternatskola,

2. till *Bidrag till driften av riksinternatskolor* för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 11 399 000 kr.

I motionen 1972: 685 av herr Engkvist m. fl. (s, c, fp, m) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer

1. att organisationskommittén för riksinternatskolor vid sitt fortsatta utredningsarbete beaktar möjligheten att utnyttja redan existerande resurser vid Osby internatläroverk, f. d. Osby samskola, med lämplig anknytning till regionens kommunala gymnasieskola och också möjligheten att förvandla Osby internatläroverk till riksinternatskola,

2. att skolöverstyrelsen i sitt utredningsarbete angående den fortsatta planeringen av gymnasieskolan särskilt beaktar möjligheten att i Osby-Älmhults gymnasieområde fördela gymnasieskolans linjer enligt i direktiven uppdragna riktlinjer.

Utskottet. Genom beslut av 1970 års riksdag (prop. 1970: 53, SU 1970: 134, rskr 1970: 297) har Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk, Sigtunaskolan, Grännaskolan och Viggbyholmsskolan inrättats som riksinternatskolor den 1 juli 1970. På Kungl. Maj:ts uppdrag överväger organisationskommittén för riksinternatskolor f. n. vilka skolformer och studievägar som bör finnas vid riksinternatskolorna.

Av statsrådsprotokollet framgår att det under innevarande läsår finns lediga internatplatser vid riksinternatskolorna. Det anmäls vidare att verksamheten vid riksinternatskolan i Viggbyholm kommer att läggas ned vid utgången av detta budgetår.

Skolöverstyrelsen har på Kungl. Maj:ts uppdrag lagt fram förslag om

förläggning av elevhem av rikskaraktär. I avvaktan på organisationskommitténs fortsatta överväganden rörande frågan om inrättande och lokalisering av rikselevhem har departementschefen inte tagit ställning till överstyrelsens förslag. Utskottet har ingen erinran mot departementschefens ståndpunktstagande härutinnan och är inte berett att under pågående utredningsarbete göra något uttalande till förmån för lokalisering av ett rikselevhem till Osby, varom önskemål uttrycks i motionen 1972: 685.

I samma motion föreslås att riksdagen yrkar att organisationskommittén skall beakta möjligheterna att omvandla Osby internatläroverk till riksinternatskola.

Med hänsyn till nu rådande rekryteringsläge kan utskottet inte uttala sig för en utvidgning av kretsen av riksinternatskolor. Utskottet vill erinra om att statsutskottet vid sin behandling av propositionen 1970: 53 angående riksinternatskolor i anledning av motionsvis framförda yrkanden om inrättande av fler riksinternatskolor underströk att utskottet i detta sammanhang inte haft anledning att överväga och uttala sig om vilken eller vilka skolor som närmast borde komma i fråga om fler än de av Kungl. Maj:t föreslagna riksinternatskolorna i framtiden borde inrättas. Riksdagen avtog i enlighet med statsutskottets förslag de då aktuella motionsyrkandena. Utbildningsutskottet kan inte finna att riksdagen nu har underlag att göra uttalande av den innebörd som föreslås i motionen angående Osby internatläroverk.

Utskottet, som förutsätter att skolöverstyrelsen följer givna direktiv i sitt utredningsarbete angående den fortsatta planeringen av gymnasieskolan, anser inte att i motionen 1972: 685 framfört yrkande beträffande Osby-Älmhults gymnasieområde bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet

att riksdagen

1. bemyndigar Kungl. Maj:t att vidta erforderliga övergångsåtgärder i samband med avvecklingen av Viggbyholmsskolan som riksinternatskola,
2. till *Bidrag till driften av riksinternatskolor* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 11 399 000 kr.,
3. avslår motionen 1972: 685 i vad avser Osby internatläroverk,
4. avslår motionen 1972: 685 i vad avser Osby-Älmhults gymnasieområde.

14. Sjöbefällsskolorna: Utbildningskostnader m. fl. anslag. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkterna D 20—D 25, s. 245—253) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Sjöbefällsskolorna: Utbildningskostnader* ett förslagsanslag av 9 504 000 kr.,

2. till *Sjöbefälsskolorna: Utrustning m. m.* ett reservationsanslag av 990 000 kr.,
3. till *Statens skogsinstitut* ett förslagsanslag av 1 894 000 kr.,
4. till *Trädgårdsskolan i Norrköping: Utbildningskostnader* ett förslagsanslag av 901 000 kr.,
5. till *Trädgårdsskolan i Norrköping: Materiel m. m.* ett reservationsanslag av 127 000 kr.,
6. till *Bidrag till Bergsskolan i Filipstad* ett förslagsanslag av 1 060 000 kr.

15. **Bidrag till driften av enskild yrkesutbildning.** Kungl. Maj:t har (punkt D 27, s. 255—258) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser om statsbidrag enligt de grunder som angetts i statsrådsprotokollet,
2. till *Bidrag till driften av enskild yrkesutbildning för budgetåret 1972/73* anvisa ett reservationsanslag av 25 572 000 kr.

I motionen 1972: 1143 av herr Nordstrandh m. fl. (m) hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening ger till känna att statsbidrag till enskilda yrkesskolor, som i samförstånd med respektive styrelser skall avvecklas, skall upphöra att utgå senast fem år efter avvecklingsöverenskommelsen.

Utskottet. Kungl. Maj:t har den 30 juni 1971 uppdragit åt skolöverstyrelsen att före den 1 april 1972 inkomma med en plan rörande fortsatt avveckling av statsbidrag till viss enskild yrkesutbildning. Som riktpunkt för skolöverstyrelsens arbete skall enligt departementschefen gälla att statsbidrag vid fall av avveckling skall upphöra att utgå senast fr. o. m. budgetåret 1973/74.

I motionen 1972: 1143 görs gällande att departementschefen, fastän skolöverstyrelsen funnit det omöjligt att avveckla statsbidragen i tidigare avsedd takt, driver på en fortsatt avveckling. En bedömning av riktigheten och rimligheten i planen för avveckling av statsbidrag måste enligt motionärerna anstå tills skolöverstyrelsen lagt fram sin plan och departementschefen i kommande års statsverksproposition redovisat vilka skolor som enligt hans uppfattning skall avvecklas.

Utskottet behandlade under föregående års riksdag frågan om fortsatta statsbidrag till enskilda yrkesskolor och inhämtade i det sammanhanget kompletterande upplysningar i ärendet från skolöverstyrelsen. Därvid upplöstes bl. a. att där avveckling blev aktuell detta skulle ske i fullt samförstånd med vederbörande huvudman och under hänsynstagande till de anställdas intresse.

Utskottet har noterat att Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition angivit en tid som riktpunkt för avvecklingen. I anledning härav erinrar

utskottet om vad det under föregående års riksdag uttalat om ifrågasvarande statsbidragsgivning. Utskottet förutsätter att för riksdagen vid senare tillfälle kommer att redovisas vilka skolor som avvecklats och avses bli avvecklade.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen

1. bemyndigar Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser om statsbidrag till enskild yrkesskola som är B-skola men ej företagskola enligt de grunder som angetts i statsrådsprotokollet,
2. avslår motionen 1972: 1143,
3. till *Bidrag till driften av enskild yrkesutbildning* för budgetåret 1972/73 anvisar ett reservationsanslag av 25 572 000 kr.

16. Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. Kungl. Maj:t har (punkt D 28, s. 258—259) föreslagit riksdagen att till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 3 500 000 kr.

I motionen 1972: 1139 av herr Nordgren m. fl. (m, c, fp) hemställs att riksdagen beslutar att inrätta ytterligare 400 bidragsrum och att därför till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. anvisa ett förslagsanslag av 4 064 000 kr.

Utskottet. Kungl. Maj:ts förslag innebär att antalet bidragsrum minskas med 400 till 1 500. I motionen 1972: 1139 föreslås att antalet bidragsrum i enlighet med förslag från skolöverstyrelsen bibehålls oförändrat. Det i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag ökade medelsbehovet föreslår motionärerna täcks genom att 564 000 kr. överförs från elfte huvudtiteln till nu ifrågasvarande anslag.

Enligt statsrådsprotokollet har under budgetåren 1968/69—1970/71 av det totala antalet bidragsrum ungefär en tredjedel använts för frisörutbildningen. Under samma tidsperiod har antalet anställda inom frisörbranschen minskat med ca 20 procent och arbetslösheten ökat starkt. Ungefär 150 elevplatser för frisörutbildning inom gymnasieskolan är innevarande läsår vakanta.

Utskottet har inhämtat att under budgetåret 1970/71 tagits i anspråk endast 1 701 av de för detta budgetår beslutade antalet bidragsrum — 2 000 — samt att antalet hittills inkomna ansökningar avseende innevarande budgetår visar en ytterligare nedgång i behovet jämfört med tidigare år.

Såvitt utskottet kunnat finna har inte i den ifrågasvarande motionen anförts skäl som motiverar att departementschefens förslag frångås.

Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandet och hemställer att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1972: 1139 till *Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 3 500 000 kr.

17. Bidrag till kostnader för granskning av utförda gesällprov. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkt D 29, s. 259—260) och hemställer att riksdagen till *Bidrag till kostnader för granskning av utförda gesällprov* för budgetåret 1972/73 anvisar ett anslag av 45 000 kr.

18. Vissa kurser för ingenjörer m. m. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkt D 30, s. 260) och hemställer att riksdagen till *Vissa kurser för ingenjörer m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett reservationsanslag av 330 000 kr.

Investeringsbidrag

19. Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m. m. Kungl. Maj:t har (punkt D 31, s. 261—269) föreslagit riksdagen att

1. medge att förhandsbesked om statsbidrag till byggnadsarbeten för skolväsendet får lämnas enligt vad som förordats i statsrådsprotokollet,
2. till *Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisa ett förslagsanslag av 206 000 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1972: 33 av herr Henmark m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar att hos Kungl. Maj:t anhålla att åtgärder vidtas för att behovsprövningen för statsbidrag till skolbyggnader utvidgas till att omfatta även fritidslokaler,

dels motionen 1972: 135 av herr Stålhammar m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar hemställa att Kungl. Maj:t utfärdar sådan ändring i statsbidragsbestämmelserna för skolbyggnader att det blir möjligt för kommuner att erhålla kompensation för den merkostnad som kan bli följden av att äldre skollokaler omändras för att passa för handikappade elevers behov,

dels motionen 1972: 247 av herr Wikström m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar hemställa att Kungl. Maj:t

1. utfärdar nya och till dagens samhällsplanering bättre anpassade bestämmelser för statsbidrag till skolbyggnader,
2. föranstaltar om att försöks- och forskningsarbetet kring nya skolbyggnadsmetoder intensifieras så att skolbyggnaderna kan bli effektiva och anpassningsbara instrument för de olika skolformernas skiftande innehåll,

dels motionen 1972: 1152 av herrar Pettersson i Örebro (c) och Bengtsson i Göteborg (c) vari hemställs att riksdagen beslutar

1. att statsbidrag skall utgå till kommun för täckande av hyra i förhyrda skollokaler i en utsträckning som svarar mot det nuvarande investeringsbidraget,

2. att Kungl. Maj:t därvid ges i uppdrag att utarbeta normer för minimistandard för skollokalerna,

dels motionen 1972: 1160 av herr Strömberg (fp) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om ändring av utrustningslistorna för skolväsendet i enlighet med vad i motionen framförts,

dels motionen 1972: 1166 av herrar Wennerfors (m) och Holmberg (m) i vad avser hemställan att riksdagen till Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m. m. för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 191 000 000 kr.

Utskottet. Investeringsbehovet inom skolbyggnadsområdet är betydande och har enligt skolöverstyrelsens redovisning ökat i jämförelse med föregående skolbyggnadsinventering. Överstyrelsen har för långtidsbudgetperioden redovisat ett totalt investeringsbehov inom skolbyggnadsområdet om minst 800 milj. kr. per år.

Kungl. Maj:t föreslår för nästa budgetår en investeringsram på 450 milj. kr. samt att förhandsbesked om statsbidrag till skolbyggnader skall få lämnas inom planeringsramar av följande storlek, nämligen 400 milj. kr. för budgetåret 1973/74 och 350 milj. kr. för budgetåret 1974/75 samt 100 milj. kr. för vart och ett av budgetåren 1975/76 och 1976/77. Utskottet tillstyrker förslaget.

Det sammanlagda medelsbehovet under detta anslag har för nästa budgetår beräknats till 206 milj. kr., vilket belopp Kungl. Maj:t hemställer att riksdagen anvisar. Utskottet avstyrker motionen 1972: 1166 såvitt den gäller nu ifrågavarande anslag och tillstyrker det av Kungl. Maj:t begärda anslagsbeloppet.

Frågan om ändrade bestämmelser rörande statsbidrag till skolbyggnader bereds f. n. inom utbildningsdepartementet. I en promemoria med diskussionsunderlag angående ett nytt statsbidragssystem för skolbyggnader (Ds U 1970: 12) har redovisats synpunkter på nuvarande statsbidragssystem. Bl. a. har anförts att nuvarande handläggningsordning för statsbidrags- och byggnadsärenden är onödigt komplicerad och kräver stora administrativa insatser. I promemorian framhålls att en principiell utgångspunkt för ett reformerat statsbidragssystem för skolbyggnader bör vara att bidragsformen främjar rationalisering och effektivitet i skolbyggandet. Promemorian har remissbehandlats. Ett övervägande antal av remissinstanserna anser att de nuvarande bestämmelserna om statsbidrag till skolbyggnader bör ändras. Remissinstanserna anser bl. a. att den nuvarande handläggningsordningen bör förenklas.

I sitt yttrande över promemorian framhöll skolöverstyrelsen bl. a. att

en förenkling av handläggningen av skolbyggnadsärendena borde kunna genomföras utan att ifrågasätta förändringar i övrigt av statsbidragssystemet avvaktas. Sedermera har skolöverstyrelsen i skrivelse den 22 november 1971, vilken f. n. remissbehandlas, föreslagit vissa förenklingar i den nuvarande handläggningsordningen. Överstyrelsen har föreslagit bl. a. att lokalbehovsprövningen för gymnasieskolan decentraliseras till länskolnämnderna, att en enbart rådgivande skissgranskning i överstyrelsen blir obligatorisk såväl för grundskolan, där den nu är frivillig, som för gymnasieskolan, att kravet på huvudritningar och vissa andra bilagor till ansökan om investeringsbidrag slopas samt att den statliga avsyningen slopas i normalfallen.

De nuvarande handläggningsbestämmelserna har i väsentliga delar utformats före kommunsammanslagningarna. I samma mån som kommunerna genom sammanläggningar blivit större har tillgången till kvalificerade specialister för den enskilda kommunen ökat, och den kan i en annan omfattning än tidigare anförtros att mera självständigt handlägga skolbyggnadsärendena. Byggindustrialiseringsutredningen har påpekat angelägenheten av att handläggningen av skolbyggnadsärendena anpassas till en rationell projekterings-, upphandlings- och byggnadsprocess.

Utskottet är ense med motionärerna om att nuvarande handläggningsordning är onödigt komplicerad och bör utan dröjsmål kunna väsentligt förenklas. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda anfört i anledning av motionen 1972: 247 såvitt nu är i fråga.

Den förutnämnda promemorian tar upp frågan om en ny statsbidragsform, nämligen hyresbidrag per elev och år. Förslaget motiveras bl. a. av det allt större intresset för att samplanera skollokaler och lokaler för andra ändamål samt att integrera byggandet och utnyttjandet av dessa lokaler. Från samhällets synpunkt måste det vara önskvärt att öka nyttjandegraden av skollokaler. Ett integrerat byggande bör medföra lokalmässiga, personella och funktionella vinster. Vid genomförandet av sådana integrerade projekt uppstår vissa problem bl. a. beträffande vem som skall förvalta skollokaler och motta statsbidrag för uppförande av dessa. Dessa frågor har utretts av servicekommittén som i sitt betänkande Boendeservice 2 — mål, finansiering av servicelokaler, utvecklingsprojekt (SOU 1970: 68) lagt fram vissa förslag om nuvarande bestämmelser för statsbidrag till skolbyggandet.

Då frågan om ändrade former för statsbidrag till skolbyggnader f. n. bereds inom utbildningsdepartementet och därvid övervägs bl. a. förslag om hyresbidrag avstyrker utskottet motionen 1972: 1152. Av statsrådsprotokollet framgår att beredningen av statsbidragsfrågorna kommer att inriktas på en reformering så snart som möjligt.

I motionen 1972: 33 har framställts yrkande om att behovsprövningen

för det nuvarande statsbidraget till skolbyggnader skall utvidgas till att omfatta även fritidslokaler. Utskottet är inte berett att tillstyrka detta yrkande. Finansieringsformerna för ifrågavarande lokaler har behandlats av servicekommittén i dess förutnämnda betänkande. Vidare har samlingslokalutredningen helt nyligen avlämnat ett betänkande i vilket förs fram förslag om nya regler för statslån till bl. a. ifrågavarande lokaltyper.

Utskottet anser det angeläget att äldre skollokaler i ökad utsträckning ändras så att de handikappades skolgång underlättas. En utsträckt bidragsgivning till kostnaderna härför synes väl motiverad. Utskottet har inhämtat att denna fråga f. n. är föremål för överläggningar mellan skolöverstyrelsen och Svenska kommunförbundet och finner därför inte anledning att tillstyrka motionen 1972: 135.

I motionen 1972: 247 yrkas att försöks- och forskningsarbetet kring nya skolbyggnadsmetoder intensifieras så att skolbyggnaderna kan bli effektiva och anpassningsbara för de olika skolformernas skiftande innehåll. I anledning av motionsyrkandet vill utskottet anföra följande.

Under anslaget till pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet anvisas vissa medel till kostnader för utvecklingsarbete beträffande skolbyggnader bl. a. rörande ändrade funktionskrav på skolanläggningarna och utvärdering av nyuppförda skolbyggnaders funktionsduglighet. Vidare bör nämnas att statens institut för byggnadsforskning inte obetydligt engagerar sig även i forskningsarbete som är mera direkt inriktat på skolans behov. Det är sålunda institutet som har utarbetat material för den s. k. riksbyggglådan. Avsikten med riksbyggglådan är att åstadkomma ett mera enhetligt skolbyggande genom att skolprojektörerna tillämpar ett gemensamt projekteringsunderlag. Med anledning i första hand av den reviderade läroplanen för grundskolan har utvecklingsgruppen inom överstyrelsen tillsammans med statens institut för byggnadsforskning genomfört en komplettering av riksbyggglådan. Materialet från denna komplettering avser institutet publicera under våren 1972.

Byggindustrialiseringsutredningen har i sitt betänkande Byggandets industrialisering (SOU 1971: 52) strukit under att resultatet av skolbyggglådans tillämpning noggrant bör studeras i syfte bl. a. att få ett bättre underlag för analyser av olika funktionskrav.

För skolbyggandets del är det enligt utredningens mening också aktuellt att söka samordning i skolbyggnadsprogrammen mellan flera kommuner inom större regioner så att en upphandling av en serie skolbyggnader kan ske med ett optimalt utnyttjande av existerande byggnadsverksamheter.

Skolbyggnadsinvesteringarna har under senare delen av 1960-talet legat på en mycket hög nivå. Investeringarna i skolbyggnader — uttryckta i beräknade investeringsramar — utgjorde således under perio-

den 1960/61—1969/70 sammanlagt ca 5 miljarder kr. varav ca 3,2 miljarder kr. under den senare delen av perioden. Det ökade skolbyggandet beror bl. a. på det ökade antalet elever och de nya krav på undervisningens innehåll som skolreformerna inneburit samt på den omfattande befolkningsomflyttningen under de senaste decennierna.

Beloppet 5 miljarder kr. antyder den tyngd som ifrågavarande byggnadsverksamhet har i samhällsekonomin och utskottet är helt ense med motionärerna om betydelsen av forsknings- och utvecklingsarbete beträffande skolbyggandet. Utskottet har den uppfattningen att skolöverstyrelsen inom ramen för disponibla medel söker tillgodose de ifrågavarande behoven. Utskottet erinrar om den betydande byggnadstekniska forsknings- och utvecklingsverksamhet som sker vid de tekniska högskolorna och har i det föregående påpekat att statens råd för byggnadsforskning och statens institut för byggnadsforskning, förutom insatser som inte i första hand avser skolbyggnader men indirekt kommer detta byggande till godo, även satsar medel på uppgifter som är mera direkt inriktade på skolbyggandet. Mot bakgrund av det anförda och då resurser inom skolöverstyrelsen som friställs vid ett förenklat handläggningsförfarande i stället bör kunna tas i anspråk för försöks- och forskningsarbete avstyrker utskottet ifrågavarande yrkande i motionen 1972: 247.

Enligt gällande bestämmelser utgår till kommun eller landstingskommun statsbidrag till kostnader för anskaffande till gymnasieskola av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel. Bidraget kan enligt huvudregeln utgå med 50 procent av den beräknade kostnaden enligt normalutrustningslista som skolöverstyrelsen utfärdar eller plan som överstyrelsen godkänner. Till ledning för kommunerna utfärdar skolöverstyrelsen utrustningslistor även för andra skolformer.

Med anledning av det i motionen 1972: 1160 framställda yrkandet bör framhållas att syftet med ifrågavarande utrustningslistor hela tiden har varit och fortfarande är att de skall tjäna som vägledande information, utifrån vilken varje skolstyrelse under hänsynstagande till ekonomiska konsekvenser måste göra sin egen bedömning. Motionären menar emellertid att listorna bör arbetas om i olika avseenden, då den nuvarande utformningen enligt hans mening är sådan att de av många lärare, skolledare och skolstyrelser uppfattas som bindande förslag.

Utskottet har inhämtat att kommunförbundet behandlat frågan i en framställning som efter remissbehandling nu prövas av Kungl. Maj:t. Resultatet av denna prövning bör avvaktas innan riksdagen vidtar eventuella åtgärder i frågan, varför motionsyrkandet avstyrks.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet
att riksdagen

1. medger att förhandsbesked om statsbidrag till byggnadsarbeten för skolväsendet får lämnas enligt vad som förordats i statsrådsprotokollet,

2. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1972: 1166 såvitt nu är i fråga till *Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 206 000 000 kr.,
3. som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionen 1972: 247 anfört angående ändring av handläggningsordningen för byggnads- och statsbidragsärenden,
4. avslår motionen 1972: 1152,
5. avslår motionen 1972: 33,
6. avslår motionen 1972: 135,
7. avslår motionen 1972: 247 i vad avser forsknings- och försöksverksamhet,
8. avslår motionen 1972: 1160.

20. Bidrag till vissa fullbordade byggnadsarbeten för folkskolväsendet m. fl. anslag. Utskottet tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag (punkterna D 32—D 36, s. 270—275) och hemställer

att riksdagen för budgetåret 1972/73 anvisar

1. till *Bidrag till vissa fullbordade byggnadsarbeten för folkskolväsendet* ett förslagsanslag av 1 180 000 kr.,
2. till *Bidrag till bostäder för lärare inom det obligatoriska skolväsendet* ett förslagsanslag av 72 000 kr.,
3. till *Bidrag till byggnadsarbeten vid folkhögskolor* ett reservationsanslag av 6 000 000 kr.,
4. till *Bidrag till byggnadsarbeten för lantbrukets yrkesutbildning* ett reservationsanslag av 3 000 000 kr.,
5. till *Bidrag till byggnadsarbeten för skogsbrukets yrkesutbildning* ett reservationsanslag av 2 100 000 kr.

Uppskjutna frågor

21. Uppskjutna frågor. Utskottet kommer senare under sessionen att yttra sig beträffande Kungl. Maj:ts under följande punkter framlagda förslag, nämligen

punkten D 1 Skolöverstyrelsen,

punkten D 26 Bidrag till driften av vissa privatskolor, vilket utskottet här anmäler.

Stockholm den 9 mars 1972

På utbildningsutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Alemyr (s), Wikström (fp), Larsson i Staffanstorp (c), Mårtensson (s), Richardson (fp), Jönsson i Arlöv (s), Nordstrandh (m), Wiklund i Härnösand (s), Elmstedt (c), Gustafsson i Barkarby (s), fru Gradin (s), herr Johansson i Skärstad (c), fru Dahl (s), fru Sundberg (m) och herr Berndtson i Linköping (vpk).

Vid punkten 1 ersattes herr Richardson (fp) av herr Jonsson i Alingsås (fp) och fru Sundberg (m) av herr Strindberg (m).

Reservationer

A. vid punkten 1 (Vissa gemensamma frågor)

1. beträffande *skolenheters storlek* av herrar Wikström (fp), Larsson i Staffanstorp (c), Nordstrandh (m), Elmstedt (c), Johansson i Skärstad (c), Jonsson i Alingsås (fp) och Strindberg (m) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 4 som börjar med »Utskottet är» och slutar med »riksdagens åtgärd» bort ha följande lydelse:

»Utskottet är medvetet om att det finns en oro bland allmänheten inför en utveckling mot stora skolanläggningar med många elever. Sådana skolanläggningar anses skapa mindre goda skolmiljöer. Frågor som rör skolstorlekens inverkan på skolarbetet utreds f. n. av SIA. Erfarenhetsmässigt kan dock redan nu konstateras att elevantalet inom en skolanläggning har ett avgörande inflytande på skolmiljön. De fördelar som i den lilla skolan ligger i det dagliga umgänget mellan eleverna i skilda åldrar, lärarna och skolledningen vänds till uppenbara nackdelar i de alltför stora skolorna. Eleverna får en anonymitetskänsla och skolans möjlighet att ha tillsyn över elevernas verksamhet under icke-lektionstid försvåras. Den miljö som de mycket stora skolorna ger är därigenom avsevärt mindre ägnad att främja den sociala fostran som läroplanerna betonar än den miljö som en mindre skola kan erbjuda. Skolöverstyrelsen bör därför utfärda rekommendationer beträffande skolanläggningarnas storlek med giltighet intill dess SIA lämnat sina förslag och beslut fattats i anledning av dessa. Därvid bör förutom elevantal även beaktas planlösning, lokalernas beläggningsgrad, kommunikationsmöjligheter mellan skolledning, lärare och elever m. m. Det ankommer på Kungl. Maj:t att uppdra åt skolöverstyrelsen att utfärda rekommendationer i vad gäller skolanläggningars storlek i överensstämmelse med vad utskottet sålunda anfört.»

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. i anledning av motionerna 1972: 693, 1972: 1093, 1972: 498 och 1972: 1166, sistnämnda två motioner såvitt nu är i fråga, som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om skolenheternas storlek,

2. beträffande *andra huvudmän* av herrar Nordstrandh (m) och Strindberg (m) som anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med »Rätten att» och på s. 6 slutar med »ifrågavarande motionsyrkandet» bort ha följande lydelse:

»Rätten att sända skolpliktiga barn till annan undervisning än den av det allmänna tillhandahållna samt rätten att få starta respektive driva enskilda skolor är fastslagen i skollagen (1962: 319) och är närmare utvecklad där. Frågan om hur och i vilken omfattning statligt och kommunalt bidrag skall utgå till enskild skola bör närmare utredas. Målsmän bör ha en reell möjlighet att välja andra läroanstalter för sina barn än dem som upprätthålls med stat och kommun som huvudmän. Valfrihet för målsmän och elever möjliggör tävlan mellan olika skolor om hur de krav som samhället ställer på utbildningen bäst skall uppfyllas. Därigenom gagnas utbildningsväsendets fortsatta utveckling. Nya idéer och metoder beträffande såväl kunskapsinläring som social fostran kan snabbt introduceras och olika utformningar av skolmiljön prövas. En utredning bör komma till stånd för att dels klargöra hur stor andel av skolväsendet som skulle kunna vara underställd enskild huvudman utan att detta får särskilda konsekvenser för skolväsendet i övrigt, dels utforma sådana regler för stats- och kommunbidrag till driften av grundskola eller gymnasieskola att bidraget skall kunna utgå utan villkor om visst huvudmannaskap, förutsatt att av statliga myndigheter uppställda krav på undervisningen är uppfyllda. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda uttalat.

I motionen 1972: 1148 tas upp frågan om en skola med kristen målsättning. Från många håll önskas en skola med sådan målsättning och med etisk fostran på kristen grund. I övrigt skall en sådan skola följa samma läroplan som de kommunala skolorna och ge samma kunskaper som dessa. Önskemålet om kristna skolor ligger i linje med kravet på enskilda skolor överhuvud och den av motionärerna aktualiserade frågan bör därför behandlas av den föreslagna utredningen.»

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av motionerna 1972: 694 och 1972: 1148,

3. beträffande *invandrarnas situation m. m.* av herrar Wikström (fp) och Jonsson i Alingsås (fp) som anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med »I motion 1972:699» och på s. 7 slutar med »utan bifall» bort ha följande lydelse:

»I motionen 1972: 699 finns ytterligare sex yrkanden, nämligen att statsbidragsbestämmelserna för undervisning av invandrabarn i grund-

skolan ses över, att skolöverstyrelsen får i uppdrag att utveckla läro-medel för undervisning av invandrabarn, att åtgärder vidtas i syfte att öka rekryteringen av invandrarungdom till den gymnasiala skolan, att kursplanerna vid all lärarutbildning ses över för att i större utsträckning beakta invandrarnas problem, att invandrarnas problem beaktas vid utbildning av övrig skolpersonal t. ex. skolsköterskor, kuratorer och psykologer samt att en prövning sker om behovet av ett särskilt institut för frågor rörande undervisning av invandrare.

Utskottet har vid sin granskning av statsverkspropositionen bilaga 10 kunnat konstatera att invandrarundervisningen fått en njuv behandling. Den nära nog fullständiga frånvaron av förslag till åtgärder på detta område innebär att departementschefen inte delar skolöverstyrelsens och invandrarutredningens bedömningar att snabba insatser på detta område är oundgängligen nödvändiga. I motionen 1972: 699 föreslås åtgärder för att förstärka och bygga ut invandrarundervisningen. Utskottet finner det angeläget att Kungl. Maj:t snarast lägger fram förslag till ett samlat program med åtgärder i syfte att förbättra och förstärka undervisningen av invandrare. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda förordat.»

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. i anledning av motionen 1972: 699 i vad avser hemställan under B—G som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört angående undervisning av invandrare,

4. beträffande *föräldrautbildning* av herrar Wikström (fp), Larsson i Staffanstorps (c), Elmstedt (c), Johansson i Skärstad (c) och Jonsson i Alingsås (fp) som anser

dels att det stycke i utskottets yttrande på s. 7 som börjar med »Kungl. Maj:t har» och slutar med »motion 1972: 1105» bort ha följande lydelse:

»Enligt utskottets mening har motionärerna tagit upp en väsentlig fråga. Kunskapen om hur föräldrautbildning bäst anordnas är i dag bristfällig. Det är endast genom välorganiserad försöksverksamhet man kan erhålla underlag för en riktig bedömning av samhällets möjligheter att tillhandahålla en utbildning som svarar mot de olika förefintliga behoven. Utskottet finner därför motiverat att den föreslagna försöksverksamheten kommer till stånd t. ex. i anslutning till barnstugeutredningens arbete. Under alla omständigheter är det angeläget att man tar till vara det kunnande och den erfarenhet som finns samlad inom denna utredning. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda förordat.»

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. i anledning av motionen 1972: 1105 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om föräldrautbildning,

B. vid *punkten 19* (Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m. m.) av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser

dels att det stycke i utskottets yttrande på s. 27 som börjar med »Det sammanlagda» och slutar med »begärda anslagsbeloppet» bort ha följande lydelse:

»Det sammanlagda medelsbehovet under detta anslag har för nästa budgetår beräknats till 206 000 000 kr., vilket belopp Kungl. Maj:t hemställer att riksdagen anvisar. Med hänvisning till vad som anförts i motionen 1972: 1166 tillstyrker utskottet denna såvitt den gäller nu ifrågavarande anslag och föreslår således att riksdagen för nästa budgetår anvisar 191 000 000 kr.»

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1972: 1166 såvitt nu är i fråga till *Bidrag till byggnadsarbeten inom skolväsendet m. m.* för budgetåret 1972/73 anvisar ett förslagsanslag av 191 000 000 kr.,

Särskilda yttranden

1. vid *punkten 1* (Vissa gemensamma frågor)

a. beträffande *klassföreståndarfrågan* av herrar Wikström (fp) och Jonsson i Alingsås (fp):

»Enligt vår mening är det i fråga om elevvården i skolan angeläget att betona inte endast att klassföreståndare bör ges tillfälle till en förebyggande elevvård. Klassföreståndarens uppgift bör också vara att — tillsammans med övrig elevvårdande personal — se till att elev i akut behov av hjälp får sådan. Den elevvårdande verksamheten bör således utgöra en del av klassföreståndarens ordinarie uppgifter vilket måste beaktas vid fastställande av undervisningsskyldigheten för klassföreståndare. Omfattningen av denna verksamhet torde motsvara en veckotimme.»

b. beträffande *demokratin* av herr Johansson i Skärstad (c):

»Det positiva i de gångna årens utveckling på skolans område får inte bortskymma allvaret i de problem och brister som finns och vilkas orsaker måste spåras. Jag anser att problemen på ett avgörande sätt hänger samman med skolans möjligheter att vägleda och fostra de unga och med de värderingar skolan förmedlar. Detta berör själva grundvalarna för vårt demokratiska system. Det är desto mer viktigt som det finns en tendens att hävda att skolan skall vara neutral i fråga om rätt och orätt, vilket strider mot läroplanens klart uttalade målsättning

med bl. a. »respekt för sanning och rätt». Lärarna behöver också stödet av ett klart ord från riksdagens sida på denna punkt. Det är förvisso inte fråga om någon lätt uppgift, men det gör den inte mindre angelägen att söka genomföra.»

2. vid *punkten 6* (Bidrag till driften av grundskolor m. m.) beträffande *frivillig konfessionell kristendomsundervisning* av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m):

»Beträffande grundskolans s. k. fritt valda arbete avses i läroplan för grundskolan stor frihet skola råda i fråga om val av studieämne och utformning av detta. Principiella hinder torde därför icke föreligga för elever som så önskar att få syssla med arbetsområden som har religiös karaktär och konfessionell prägel, också motsvarande vad som kan kallas konfirmationshandledning. Någon ändring av gällande bestämmelser för vad som kan rymmas inom begreppet fritt valt arbete synes således icke påkallad. Det måste nämligen förutsättas att vederbörande skolmyndigheter icke avvisar önskemål om arbetsområden av religiös och ideell karaktär, om tillräckligt många elever gör framställning därom.»

3. vid *punkten 11* (Bidrag till driften av gymnasieskolor m. fl. anslag) beträffande *utbildning av tandhygienister* av fru Gradin (s):

»Behovet av tandhygienister kan i och för sig sägas vara svårbedömt. Hittills har landstingen i mycket varierande omfattning inrättat tjänster för tandhygienister. Enligt min mening kommer emellertid tjänster att inrättas i ökande utsträckning så snart det finns tillgång på examinerade hygienister. Tandvården byggs ut successivt. En förebyggande tandvård kräver tillgång på vårdpersonal, som har profylaktiska arbetsuppgifter och som kan ingå i tandhälsovårdsgrupper.»

4. vid *punkten 15* (Bidrag till driften av enskild yrkesutbildning) beträffande *anslagsomläggning m. m.* av herrar Wikström (fp) och Richardson (fp):

»Kungl. Maj:t uppdrog den 30 juni 1971 åt skolöverstyrelsen att före den 1 april 1972 inkomma med en plan rörande den fortsatta avvecklingen av statsbidraget till enskilda yrkesskolor. Därvid angavs att utgångspunkten för överstyrelsens arbete skulle vara vad som anförts i prop. 1969: 1 (bil. 10, s. 246) och prop. 1970: 1 (bil. 10, s. 221). Vad utbildningsutskottet den 11 mars 1971 uttalat i ärendet angavs däremot inte (jfr UbU 1971: 1, rskr 1971: 58).

Anslaget Bidrag till driften av enskild yrkesutbildning föreslås i årets statsverksproposition omlagt från förslagsanslag till reservationsanslag fr. o. m. den 1 juli 1972. Utrymmet för fortsatt bidragsgivning under budgetåret 1972/73 blir som följd härav beroende av hur många skolor

som läggs ned den 1 juli 1972. Vi har accepterat anslagsomläggningen med hänsyn till de svårigheter som finns att för nästa budgetår bedöma medelsbehovet. En förutsättning för att vi har kunnat göra det är att vi utgått från att ansvaret för en eventuell strypning av verksamheten vid ett antal skolor inte kommer att överflyttas på riksdagen, som enligt vår mening fått en bristfällig information i ärendet.»

Läromedel i sexual- och samlevnadsundervisning. SÖ 20.12.1971*Till samtliga länskolnämnder och skolstyrelser*

Sexual- och samlevnadsfrågor behandlas i regel i särskilda avsnitt i de läromedel i berörda ämnen som av statens läroboksnämnd uppförts på läroboksförteckningen. Vid sidan om dessa läromedel finns på marknaden supplerande material av olika slag: s. k. bredvidläsningsböcker, småskrifter, bildserier, filmer etc, vilka inte är föremål för central granskning. Som ledning för den lokala bedömningen av sådana läromedel vill SÖ anföra följande.

Allmänna anvisningar för bedömning och val av läromedel ges i Läroplan för grundskolan, s. 78—83. Beträffande läromedel som skolan överväger att skaffa för sexual- och samlevnadsundervisning bör, förutom vad som anges i dessa anvisningar, följande omständigheter beaktas.

Psykologiska synpunkter. Sexualundervisningens innehåll finns angivet i Läroplan för grundskolan, i läroplanssupplementen Orienteringsämnen Lågstadiet Mellanstadiet och Orienteringsämnen Högstadiet samt i SÖ:s Handledning i sexualundervisning. Ett exempel på tidsplan för grundskolans sexualundervisning ges också i SÖ:s fortbildningsmaterial Sexual- och samlevnadsundervisning. För gymnasieskolan återfinns anvisningar i Aktuellt från skolöverstyrelsen 1965/66: 27 samt 1970/71: 8.

Det *innehåll* i sexualundervisningen som såhunda finns föreslaget för olika skolstadier i läroplan och anvisningar har i regel inte uppfattats som kontroversiellt. Problem finns emellertid när det gäller *formen* för presentationen av lärostoffet, varvid framför allt *medievalet* och *konkretonsgraden* är av betydelse.

I allmänhet eftersträvas i undervisningen största möjliga konkretion. Inom sexualundervisningen kan emellertid en alltför konkret och därigenom känslomässigt påträngande presentation av stoffet ge icke avsedda eller önskvärda emotionella effekter hos eleverna. En utgångspunkt för skolans sexualundervisning är att den hos eleven skall skapa förståelse för sexuallivet som en källa till lycka och glädje i gemenskap med en annan människa. Det är med hänsyn till detta viktigt att sexualundervisningen inte får en utformning som grundlägger attityder, som strider mot detta mål. Framställningen kan t. ex. verka fränstötande eller eljest ge negativa verkningar. Det bör därvid beaktas att bildframställning i regel har starkare verkan än verbal presentation. Naturalistisk bild- eller filmframställning av samlagsförlopp eller sexuell stimulering som kan medföra ovan nämnda effekter är därför olämplig i skolundervisningen.

Gällande lagbestämmelse beträffande »otillåtet förfarande med pornografisk bild» (Brottsbalken 16 kap. 11 §) är formellt icke tillämplig

på läromedel. Den grundtanke detta lagrum uttrycker, nämligen att ingen skall mot sin vilja behöva konfronteras med samlagsbilder eller bilder som eljest visar sexuell stimulering, är emellertid tillämplig även inom skolans sexualundervisning. Den emotionella effekten av ett moment inom sexualundervisningen beror, förutom av läromedlet, även av undervisningen före och efter det aktuella momentet, balansen mellan olika läromedel, kontakten mellan lärare och elever samt de enskilda elevernas mognad. Allmänt kan emellertid sägas att riskerna för psykologiska bieffekter av olika slag vid användningen av emotionellt påträngande läromedel är stora jämfört med de fördelar som kan uppnås från undervisningssynpunkt.

Skolan bör sträva efter att ge eleverna en öppen och saklig information om väsentliga fakta på sexuallivets område. En sådan information får emellertid inte utformas som en påträngande konfrontation med sådana detaljer i den enskildes sexualliv, vilka bedöms vara strängt personliga.

Det måste i detta sammanhang beaktas att eleverna kommer från hem med olika grundinställning till sexuallivet. Med hänsyn härtill är det väsentligt att den enskilda elevens integritet skyddas. Skolans undervisning om sexual- och samlevnadsfrågor bör präglas av varsamhet, takt och omdöme.

Etiska synpunkter. Skolan har enligt statsmakternas beslut till uppgift att till eleverna förmedla vissa attityder och värderingar. Dessa återfinns i skolans allmänt övergripande mål.

Vissa av dessa mål är särskilt tillämpliga på sexualundervisningens område. Sålunda sägs i Lgr 69 att skolans syfte »att grundlägga och vidareutveckla sådana egenskaper hos eleverna som hänsyn och ansvar i förhållande till andra människor bör i hög grad känneteckna också undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor» (Lgr 69 s. 53). Principer och värdeord, nämnda under rubriken Elevernas sociala utveckling (Lgr 69 s. 14—15), som är tillämpliga på sexualundervisningens område, är t. ex. »tolerans», »likaberättigande mellan människorna», »människans egenvärde» och »rätten till personlig integritet».

Innehållet i de allmänt övergripande målen måste beaktas såväl i läromedlen som i undervisningen. Man bör kräva av läromedlen att de attityder och värderingar som ingår i de allmänt övergripande målen så effektivt och konkret som möjligt förmedlas till eleverna.

Endast för de ovan diskuterade övergripande målen gäller att skolan skall påverka eleverna i en viss riktning. För stora delar av stoffet i sexualundervisning gäller ett annat förhållande. Undervisningen »skall på ett allsidigt sätt belysa de delar av lärostoffet, om vilka olika värderingar förcligger» (Lgr 69 s. 52). Den här antydda pluralistiska situationen ställer andra krav på läromedlen.

Kontroversiella frågor inom sexualundervisningen är ofta angelägna för individen och berör denne djupt. Denna situation kräver omdöme och varsamhet i läromedel och undervisning. Så måste t. ex. stor försiktighet iakttas när sexuellt samliv behandlas i läromedel. Ju högre konkretionsgrad undervisningsmediet har, desto större uppmärksamhet bör detta krav ägnas. Man bör t. ex. beakta att genomslagskraften hos en film som behandlar fysiologiska detaljer och förlopp inte sällan är stor i förhållande till samma eller annat medium som tar upp etiska aspekter.

Något som ytterligare talar för att försiktighet iakttas är den påverkan som sker inom elevgruppen. Aktuella undersökningar visar att påverkan inom olika elevgrupper är stor och att den verkan som ett läromedel kan ha förstärks genom det tryck som gruppen därefter i samtal och på annat sätt utövar på individen.

Det är också önskvärt att de etiska frågorna, i läromedlen behandlas i ett naturligt och nära samband med övrig sexualundervisning. Enligt läroplanen bör lärostoffet belysas »även från sociala, psykologiska och etiska synpunkter» (Lgr 69 s. 52). Den rubrik som läroplanen anger för dessa frågor är »Sexual- och samlevnadsfrågor», vilket anger det samband som bör råda mellan olika delar av lärostoffet. På grundskolans olika stadier har också föreslagits arbetsområden som på ett naturligt sätt integrerar dessa olika aspekter.

Det är angeläget att de etiska frågorna får en tillbörlig behandling i läromedlen. De bör t. ex. inte komma i skymundan för de fysiologiska aspekterna och det bör vara en strävan att ge en med hänsyn till mediets verkan likvärdig presentation. Det bör också vara en klar strävan att i läromedlet ge en så allsidig presentation som möjligt av uppfattningar i kontroversiella etiska frågor och att åstadkomma en balans mellan dessa. Även i detta sammanhang bör hänsyn tas till mediets effekt. Härigenom bör läroplanens krav på objektivitet kunna tillgodoses.

Till SÖ har inkommit förfrågningar om den av Stiftelsen Svenska Sexuälforskningsinstitutet och Maj-Briht Bergström-Walan producerade filmserien Att vara två. Representanter för SÖ har sett tre filmer i denna serie, nämligen Samlag, Preventivmedel och Veneriska sjukdomar.

Med utgångspunkt i de bedömningsgrunder som redovisas ovan finner SÖ dessa filmer ej lämpliga för undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor i grundskolan och gymnasieskolan.